

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

ontstaat er zelfs een scheur in het weefsel van de psyche, waardoor de capaciteit om te representeren faalt.

Zeer lezenswaardig zijn de bijdragen van Kohon en van Parsons. Kohon maakt duidelijk hoe moderne beeldhouwers als Richard Serra en Edward Chillida erin slagen leegte en afwezigheid te representeren. Parsons bespreekt de belangstelling van Green voor de Griekse mythologie en zijn interpretatie van de drie verschillende versies van de *Oresteia*, de bespreking van de mythe van Hephaistos en de vergelijking van de mythe van Oedipus met die van Theseus. Spijtig dat Parsons de mythologische figuur Ajax niet vermeldt, naar wie Green verwijst om het moreel narcisme te illustreren.

Het boekje is een mooie inleiding op het werk van Green voor de niet ingewijde lezer en brengt zijn kernconcepten beknopt samen. Wel wordt de indruk gewekt dat wat Green schrijft allemaal goed te begrijpen is. Hier doen de auteurs onrecht aan de complexiteit en de rijkdom van het omvangrijke oeuvre van Green, dat toch heel wat studie-arbeid vereist. De geïnteresseerde lezer die Green nog niet heeft ontdekt kan zich vervolgens verdiepen in meesterlijke artikelen die vrij goed te begrijpen zijn, zoals over het dodemoedercomplex, de centrale fobische positie, positief en negatief narcisme, versplinterde temporaliteit, private gekte en de desillusies van het analytische werk. Om slechts enkele van zijn meest impressionante thema's te vermelden.

Psychoanalyse en liefde

Bespreking van

Simonetta Diena (2018). *Psychoanalysis listening to love — Passion and bonds*. London: Routledge. ISBN 978 1 78220 455 8, 206 pp., £ 11,60

MARC HEBBRECHT

De vraag kan gesteld worden of de psychoanalyse genoeg te zeggen heeft over het wezen van de liefde en misschien beter te rade gaat bij de 'grote schrijver'. Denk bijvoorbeeld aan de liefde van Penelope voor Odysseus, de ongelukkige liefde van Madame Bovary, Tolstojs Anna Karenina, de liefdespoëzie en de opera. Anderzijds is de psychoanalytische setting wellicht de uitgelezen plek om de geheimen van het liefdesleven te beluisteren. Dit laatste is de visie van Simonetta Diena, leeranalytica van de Italiaanse Psychoanalytische Vereniging (SPI) en werkzaam in Milaan.

In het eerste hoofdstuk krijgen we een beknopt theoretisch overzicht van de bijdragen van vier grote analytici wat betreft het liefdesleven: de drie liefdestheorieën van Freud komen aan bod, alsook de bijdrage van Balint, die een onderscheid maakt tussen primitieve en genitale liefde. Kernberg is in zijn zeer systematische theoretische monografie *Love relations* dieper ingegaan op de verschillen tussen verliefdheid, duurzame liefde, rijpe seksuele relaties en gezonde versus primitieve idealisatie. Interessant is dat Diena ruimte biedt voor de specifieke bijdrage van Bion. Daarna volgen hoofdstukken waarin aspecten van het liefdesleven met de pathologische verwickelingen mooi worden geïllustreerd met klinische vignetten. Zoals hoofdstuk 2, waar ze het heeft over het belang van zien en gezien worden, contact maken, de blik, de stem... Binnen een goede liefdesrelatie is het mogelijk zich echt en werkelijk te voelen, zichzelf

te zijn en een plaats te vinden waar men met zichzelf in relatie kan zijn. Geïnspireerd door Bion schrijft ze dat liefde meer dan zintuiglijk ervaren wordt. Het wezen van de liefde ligt buiten het domein van de taal. Omdat de dagelijkse taal tekortschiet om het wezen van de liefde onder woorden te brengen, nemen geliefden hun toevlucht tot de poëzie.

Liefde is het zoeken naar een vroegere conditie, het willen hervinden van een toestand die altijd onvervuld zal blijven. Patiënten zoeken vaak psychoanalytische hulp nadat een liefdesrelatie op de klippen is gelopen: ze hebben niet alleen een geliefde ander verloren, maar ook delen van zichzelf die in de ander zijn gelegd. Nostalgie wordt dan een probleem. Soms blijft de wens om wraak te nemen op het liefdesobject dat in de steek laat nog lang nazinderen. Het verlies van delen van zichzelf die men heeft toevertrouwd aan de geliefde ander is vaak pijnlijker om te dragen dan het verlies van het liefdesobject op zich (hoofdstukken 3 en 4). Een mooi voorbeeld van een fatale liefde wordt ons gepresenteerd in hoofdstuk 5: Een jonge vrouw wordt verliefd op een maf-fiabaas en raakt ontzettend gehecht aan hem, ook al moet ze bevallen onder toezicht van de politie en leeft ze onder een continue terreur. Jaren later wordt haar partner vermoord. Haar passionele liefde verheft juist omdat de partner sterft. In hoofdstuk 6 komt de overdrachtsliefde aan bod, die door de auteur als neurotische liefde wordt bestempeld. De patiënt blijft hardnekkig van de therapeut houden, ook al weet ze dat haar liefde nooit beantwoord zal worden. Er worden aparte hoofdstukken gewijd aan moederliefde en aan liefde op hoge leeftijd (7 en 8). Bijzonder boeiend vond ik hoofdstuk 9 over keuzes. In de psychoanalytische praktijk zien we vaak patiënten die niet kunnen kiezen tussen twee liefdes of niet in staat zijn om een ontrouwe partner te verlaten. Met twee voorbeelden wordt geïllustreerd hoe een vrouw de kracht vindt om

haar ontrouwe partner te verlaten, weer opnieuw in zichzelf gaat geloven en in staat is zich open te stellen voor een nieuwe liefde die meer mogelijkheden biedt. Een andere vrouw kan zich ondanks psychoanalytische therapie niet losmaken uit een perverse relatie. De auteur schetst een realistisch beeld van wat psychotherapie kan bieden, maar ook van de beperkingen ervan. Sommige mensen zijn niet in staat om lief te hebben (hoofdstuk 10). Niet kunnen liefhebben gaat dan samen met een intense wens om geliefd te worden, waarbij liefde wordt geëist, soms op een gewelddadige manier. Of de ander mag alleen een zelfobjectfunctie vervullen. Of men wil geen risico nemen en niet de echtelijke conflicten van de eigen ouders herhalen. Liefde is het hervinden van een infantiel prototype, met als keerzijde dat men de vroegkinderlijke trauma's opzoekt in de ander. Homoseksuele liefde brengt specifieke problemen met zich mee, die in hoofdstuk 11 worden beschreven. Hoofdstuk 12 prikkelt om beroemde films opnieuw te gaan bekijken, zoals *Les amants* van Louis Malle uit 1958, *Last year in Marienbad* van Alain Resnais uit 1961, *Two lovers* van Gray uit 2008 en de Zuid-Koreaanse film *3-Iron*. In de conclusie wordt recht gedaan aan de originaliteit van de Italiaanse psychoanalyse, die veel Angelsaksischer geïnspireerd is dan men zou vermoeden. Bion heeft een grote invloed gehad op de Italiaanse psychoanalyse.

Ik betreur dat Diena weinig verwijst naar Franse auteurs die aan het psychoanalytisch begrijpen van liefde een schat aan originele bijdragen hebben toegevoegd. Denk maar aan Christian David (*L'état amoureux*), Jacques Lacan (met zijn theorie van het subject en het verlangen), Jean Laplanche (de gegereneraliseerde verleiding) en de bijdragen van zovele anderen, zoals Denise Braunschweig, Joyce McDougall, André Green, Janine Chasseguet-Smirgel, Jean Cournut... om er slechts enkelen te noemen. De verwijzing naar Diena's eigen kliniek maakt veel goed.